

AFSCHEID VAN DE MIJNEN
Zaterdagbijlage van De Limburger
7 december 1974

MIJNEN

foto: FRANS WELTERS

Kop op

Het is mooi voorbij met de Limburgse mijnen. Langer dan een mensenleeftijd hebben ze het niet kunnen volhouden. Maar toch wel lang genoeg om een goed deel van Limburg een zeer sprekend gezicht te geven. Vreemd eigenlijk, dat dit buitengaats nooit goed is verstaan. Het kolenstof, dat de mijnwerkers na iedere schicht in onderlinge hulp van hun ruggen hebben gespoeld, lijkt uit de ogen van vele niet-Limburgers niet weg te branden. Je kent dat daarom versluisde uitzicht onderhand wel: Limburgers, dat zijn goedgelovige drinkebroers, die altijd op hun bisschop, hun gouverneur, hun mijndirekteur of hun duiven staan te wachten. Om ze dan 's-zondags in kleurrijke franje met vliegende vaandels en slaande trommen te bewierroken. Daar kunnen we nou nóg zo kwaad over worden, maar dit gestoorde beeld zal de mijnindustrie dik overleven. Wel waar is, dat er verdomd hard is gewerkt daar beneden. Onder omstandigheden waarvan een buitenstaander geen weet heeft. Waar is evenzeer, dat we hier verdomd hard willen blijven werken. Maar dan moet dat wel kunnen. En liefst in de buurt. Ons wordt nu, bij gebrek aan werk, te veel tijd gelaten aan de herinnering. Die is maar al te vaak te zoet. Want zo aangenaam was dat werken, daar beneden aan het kolenfront, niet. Het werd goed betaald. En daarom is het wat bizar nu te ervaren, dat het op kleur sorteren van formulieren in een licht kantoor, nauwelijks minder opbrengt, dan het gehurkt wegschaven van een anthracietlaag. De mijnen hebben vooral plaats gemaakt voor de instanties. De instanties die bekijken, bestuderen en rapporteren. Om het vervolgens met elkaar oneens te zijn. Waarna er weer nieuwe instanties komen omdat er te veel oude waren. Alles is goed bedoeld. Maar werken in de mijn is nog altijd beter dan niet werken. Of ver van huis werken. Goed, de mijnen kunen niet meer open. Olie en aardgas hebben het gewonnen. Maar het is ondanks alles geen roemloos einde geworden. Deze "Inkijk"-bijlage getuigt ervan.

HANS KOENEN

Glück Auf

De mijn kreeg

mij niet dood

"DIE ANGST", op het moment dat het gebeurt, die overmeestert je. Maar dan ook helemaal. Het gaat allemaal zo razendsnel!

Die eerste keer, toen de baan dichtklapte, dat was alsof ik compleet werd samengedrukt. Ik voelde hoe mijn longen op elkaar werden gepropt. En terwijl ik aan het stikken was, kwam er 'n ontzettende schreeuw uit mijn keel omhoog. De angst voor dat geweld van die wanden drong naar buiten in die schreeuw. Toen moet ik het bewustzijn hebben verloren".

● En de tweede keer — een paar jaar later — toen het pantser mij pakte. Wat ik me daarvan herinner is weer dat vreselijke schreeuwen. Mijn schreeuwen in de stilte ondergronds, dat was veel erger dan de pijn. En nu, jaren later, strompel je dan wat rond. Wat er op het moment van die ongelukken werkelijk binnen in je is gebeurd, dat komt later allemaal nog eens terug. Dat moet je opnieuw meemaken. Juist omdat het dan niet meer werkelijkheid is, komt het misschien nog erger op je af. Als je tweemaal ondergronds de dood onder ogen hebt gezien, gaat dat niet in je kouwe kleren zitten".

„Later, toen ik aan het genezen was, realiseerde ik me vaak 's nachts glashelder hoe anders het ook had kunnen aflopen. Daarbij breekt je

het zweet uit aan alle kanten. Maar je moet daar doorheen, al worstel je er maanden en misschien jaren mee. En toen ik weer wat kon krabbelen op krukken, kreeg je mij niet naar een zerkhof. Nog voor geen goud. Dat begint nu wat te slijten. Inderdaad, het was verschrikkelijk, die twee ongelukken. Je vroegere leven wordt tsaal afgebroken. Alles wordt anders. Maar één ding staat vast: als ik vandaag gezond zou zijn, zat ik morgen véér in de mijn. Was het niet hier — hier is niks meer — dan voor mijn part in Duitsland. Want ik ben voor de mijn geboren.

Bijna-dood

● De man die dit zegt is Toon Bakker, 37 jaar oud, invalide mijnwerker in het Heerlense Schandelen. Toon Bakker —, voor de mijn ge-

boren — werd tweemaal bijna door de mijn gedood. Hij is één van de bijna-doden in de mijnstreek, die een ongeluk in de veilige Nederlandse mijnen overleefde. Twee verschrikkelijke ongelukken kan hij navertellen op het moment dat de mijn nu zelf doodgaat.

Een leuk gezin heeft hij, zo samen met zijn vrouw Jos en de drie kinderen: Angelie van 14, Peter van 12 en Tony van 9. Maar er zijn nog heel wat nachten, dat hij het te kwaad heeft als de angst van die ongelukken bovenkomt: de angst voor het bijna-gebeurde.

De baan klapte dicht

Twee mijn-ongelukken die Toon Bakker overleefde. Het eerste in 1966. Het tweede op 10 mei 1972. Toen hem dat eerste ongeluk overkwam was hij pas 29. Maar hij leefde al vijftien jaar met 'de mijn'. Het was hem gegaan als zoveel jongens en mannen in de mijnstreek. Als veertienjarige naar de Ondergrondse Vakschool, de O.V.S. Flink aanpakken in een ook wel sportieve opleiding. Dan de mijn in als sleper en werken voor het houwersondergrondsdiploma. Toon Bakker was 21 toen hij het behaalde.

● Hij herinnert zich nog hoe het was op die fatale augustusdag van 1966. Hij was een weekje thuis geweest met een gekneusde hand en hij

werkte in de nachtdienst op de 420 m-verdieping van de Oranje Nassau I. „Wij moesten een 20 p.k.-lier naar voren plaatsen en ik zou alles schuifklaar maken. Ik weet nog, dat het er slecht was. Het duwde erg", zo beschrijft Toon Bakker de situatie van die ongeluksnacht.

„Opeens gebeurde het, zomaar: de baan klapte dicht. Ik zat eronder en ik voelde hoe ik zelf helemaal werd dichtgedrukt. Zo te moeten stikken, dat verlamt je finaal van angst, want het is een verschrikking. Je voelt hoe je in elkaar wordt gedrukt door een geweld waartegen je niets kunt beginnen. Het angstzweet brak mij uit. Na die verschrikkelijke schreeuw — die moet zijn geweest als een laatste happen naar lucht — ben ik bewusteloos geraakt. Onder het transport kwam ik weer bij. Ik ging voor een aantal weken het ziekenhuis in. Na een paar maanden kon ik weer aan de slag. Bijzonder veel had ik niet overgehouden van het eerste ongeluk. Alleen mijn rug wilde maar niet zoals voorheen". Voor Toon Bakkers vrouw Jos kwam dat eerste ongeluk wel onverwacht, allicht, maar toch had zij kort tevoren in een angstdroom beleefd hoe zij met de drie kleine kinderen alleen zou achterblijven. Dat liet haar maar niet los.

Toon Bakkers tweede mijn-ongeluk gebeurde in de nacht van 9 op 10 mei 1972. Het was in de periode, dat de mijn volop in de afbouw zat.

Schreeuw in de stilte

● De dag van 9 mei was fijn begonnen in het gezin-Bakker. Toon en Jos waren precies 14 jaar getrouwd. Zij hadden er een traditie van gemaakt de trouwdag elk jaar feestelijk te vieren. Een taart behoorde bij die traditie en ook het bezoek van familieleden en kennissen. Toon bracht in zijn auto nog familiebezoek naar huis. Om half elf 's avonds moest hij weg naar de mijn. Hij beloofde zijn vrouw Jos, dat zij de volgende zondag — Moederdag — rode rozen zou krijgen om de huwelijksverjaardag nog eventjes over te doen.

Op de Oranje Nassau I ging Toon Bakker naar beneden die dinsdagavond. Als gezonde jongeman. Hij zou woensdagochtend op de Oranje Nassau III naar boven komen; een gebroken invalide mijnwerker, die als door een wonder de wurgende greep van het zware pantser had overleefd. De lift bracht hem bij het begin van de dienst naar de 420 m-verdieping en vandaar ging hij per band naar de 540, dicht in de buurt van de Oranje Nassau III.

Toon Bakker: „Ik moest het pantser inkorten; drie bakken eruit gooien. Het was er laag, maar ik fikste het. Ik had de drie bakken al recht op staan. Daar werd ineens het pantser in beweging ge-

zet terwijl ik er nog naast stond. Het was te laat. Ik kon nergens meer naar toe en de zware schakels knelden mijn benen muurvast. Bij dat tweede ongeluk ben ik geen moment buiten bewustzijn geweest. Ik dacht, dat ik geen benen meer had. Ik werd met kracht door het pantser tegen de wand gedrukt. Misschien is dat nog mijn geluk geweest, want zo bleef ik min of meer overeind. Als ik was gevallen, had het pantser mij vermordeld”.

Een nieuwe lijdensweg

● „Ook toen weer Jat geweldige schreeuwen! Dat is me bij gebleven. Ik heb zelf die schreeuw zo goed gehoord. Het was tamelijk stil. Zowat iedereen was aan het boeteren. Ik had — omdat ik in de afbouwperiode machinewerker was geworden — de gewoonte iets later dan de anderen te gaan schaften. Het was half vier toen het gebeurde. Een van de mannen bij mij in de buurt viel flauw.

Ik had eigenlijk veel meer angst dan pijn. Ik wist hoe gevaarlijk zo'n pantser was. Er zijn niet veel kempels die de greep van het pantser hebben overleefd. Meestal liep dat fout af. Ook dat spookte op dat moment door mijn hoofd. En ik dacht aan thuis: aan Jos en de kinde-

ren. Om 5 uur die nacht had men mij aan de schacht. Dat was op de Oranje Nassau III, omdat wij daar dicht bij zaten. Om 7 uur lag ik in het ziekenhuis. Wat was ik blij toen ik daar eenmaal weg was”.

Ook thuis kwam de klap deze keer harder aan.

● Zijn vrouw Jos: „De mijnpolitie — twee mannen met een Dafje — stond al bij mij aan de deur toen ze Toon nog niet boven hadden. „We weten nog niet waar we hem naar toe moeten brengen”, zeiden ze mij. Daar ben ik ontzettend ongerust over geweest. Want wat denk je dan? Toch zeker het allerergste!”

Een nieuwe lijdensweg lag vóór het gezin-Bakker. De eerste tijd die spanning of de rechtvoet kon worden behouden. Dat drukte zwaar; ook de kinderen beleefden dat mee. Toon Bakker zat er de laatste weken in het ziekenhuis ook enorm over in hoe hij zich thuis zou kunnen redden: „Ik zat alsmaar te dubben: hoe moet dat nou? Een bed in de huiskamer. Kun je alleen naar het toilet? In je eigen omgeving te moeten worden geholpen, dat is niet gemakkelijk. In het ziekenhuis, waar alles erop is ingesteld, daar accepteer je dat gemakkelijker. Daar krijg je niet de kans er een probleem van te maken. Tja, en dan ben je thuis. Blij en gelukkig, dat het er toch nog van gekomen is. Overgelukkig weer bij vrouw en

kinderen te zijn. Iedereen stond voor me klaar uit pure goedheid. Ze hielpen me met alles, iedere wens lazen ze me van de lippen. Maar dat kon zo niet blijven. Dat mocht ook niet. Alleen, voordat daarin het juiste evenwicht weer is gevonden, heb je samen nog heel wat door te maken”.

Na die eerste tijd kwamen al heel gauw die vreselijke nachten van angst. Toon Bakker: „Het flitste — ook al vocht je ertegen — alsmaar door je hoofd: het had ook anders kunnen aflopen. Je had zwaar verminkt kunnen zijn, of dood. Dat bleef mij bezig houden en het schroefde me gewoon vast. Ik heb me daar bovendien moeten werken. Geleidelijk lukte dat toen ik in de gaten kreeg, dat in beweging blijven die gedachten kon verdrijven. Ik krabbelde dan op uit bed en scharrelde zo goed en zo kwaad als dat ging door de kamer. Door die beweging wilde ik werkelijk heel letterlijk die angst van me afschudden”.

● „Maar ik ben er doorheen gekomen. Ik neem nu alles zoals het komt. Als je twee keer de dood zo onder ogen hebt gezien, dan zijn veel dingen niet meer belangrijk.

Maar naar de mijn zou ik terug willen, direct. Niet dat ik iets van verdriet voel, nu zij gaat sluiten, dat niet. Het was mijn werk en ik deed het graag. Ik was voor de mijn geboren. Ze heeft mij niet dood gekregen”.

Mijnen in jaartallen

- 1794 De Franse staat neemt de mijn Kloosterrade (700 werknemers) over van de abdijs Rolduc. Met wisselend succes produceerde Kloosterrade al enkele eeuwen steenkool.
- 1797 De mijn Kloosterrade stopt zijn produktie na een periode van wanbeheer.
- 1816 Het Koninkrijk der Nederlanden neemt de exploitatie van Kloosterrade over van de (verslagen) Franse staat.
- 1830 De Belgische onafhankelijkheidsbeweging werkt door in Limburg. Kloosterrade komt onder gezag van het nieuwe Belgische bestuur in Brussel.
- 1839 Kloosterrade komt weer op Nederlands gebied te liggen.
- 1845 De in verband met zijn staatsafkomst Domaniale genoemde mijn Kloosterrade wordt voor een eeuw verpacht aan de particuliere maatschappij, die ook de spoorlijn Aken - Maastricht heeft aangelegd.
- 1891 In verband met de ook tot Nederland doordringende industrialisatie wordt ook het belang van de Limburgse steenkool onderkend. Concessie-aanvragen stromen binnen. Alleen de concessies Laura en Vereeniging blijven overeind.
- 1898 De SA de Charbonnages Néerlandais Willem et Sophia verkrijgt een concessie in Spekkholzerheide.
- 1899 De Maatschappij tot Exploitatie van Limburgse Steenkolenmijnen, waarin de bekende gebroeders Honigmann (Aken) en Sarolea (Heerlen) samenwerken, maakt een begin met de ON-mijnen.
- 1902 Oprichting van de NV Staatsmijnen.
- 1919 De Cokesfabriek Emma start haar werkzaamheden.
- 1926 De Staatsmijn Maurits (4350 ha) komt in bedrijf.
- 1930 Het Stikstof Bindings Bedrijf (SBB) van Staatsmijnen levert de eerste kunstmest af.
- 1962 Nederlands vijfde staatsmijn, de Beatrix (Vlodrop) waarvan de schachten bijna gereed zijn, wordt definitief niet in produktie genomen.
- 1965 De minister van Economische Zaken, drs. J. den Uyl, kondigt een sterke inkrimping van de Nederlandse mijnbouw aan.

- 1965 Op 1 juli worden de Staatsmijnen Emma (Hoensbroek) en Hendrik (Brunssum) samengevoegd.
- 1967 De Staatsmijn Maurits (Geleen) staakt op 28 juli de produktie. Op 31 augustus worden de particuliere mijnen Oranje Nassau III en IV (Heerlen) geïntegreerd.
- 1968 De produkties van de particuliere mijnen Laura en Julia (Eygelshoven) worden aan elkaar gekoppeld.
- 1969 De produktie van de Staatsmijn Wilhelmina wordt op 4 augustus gestaakt. 25 dagen later gaat ook de onder staatsbeheer gekomen Domaniale (Kerkrade) dicht.
- 1970 Op 17 april sluit ook de particuliere Willem Sophia (Spekkholzerheide) de poorten.
- 1971 De particuliere Oranje Nassau II (Schacksberg) wordt op 1 juni geschiedenis.
- 1973 Ook de inmiddels samengevoegde ON III en ON IV produceren geen kolen meer. Begin december is het ook met de Emma/Hendrik gedaan.
- 1974 In de tweede helft van december sluiten ook de particuliere ON I en de Julia (Eygelshoven) als laatste Limburgse mijnen hun produktiewerk.

RAMPEN BLEVEN NIET UIT

★ Het gevaar dreigde voortdurend en overal en al behoorden de Nederlandse mijnen tot de veiligste van de wereld, ook hen bleven geen rampen bespaard. In de loop der jaren verongelukten tientallen mijnwerkers. (Foto: DSM)

HET IS met cijfers niet zo moeilijk aan te tonen : de Nederlandse mijnen hebben, gerekend naar het aantal ongelukken, altijd tot de veiligste van de wereld behoord.

● Maar je kunt natuurlijk niet uitvlakken, dat er wel degelijk slachtoffers zijn gevallen, zoals iedere industrie haar offers vraagt. Opvallend is wel dat in beschouwingen over de Nederlandse mijnindustrie bijna nooit aan mijnrampen wordt herinnerd. Het is net alsof geen oude wonden mogen worden open gereten. Terwijl het, waar we in Nederland over mijnrampen praten, al weer ruim 15 jaar geleden is, dat er in het binnenste van de Staatsmijn Maurits 7 doden vielen.

Rampen? Het woord wordt in ieder geval wel gehanteerd door het nimmer aflatende Staatstoezicht op de Mijnen, dat met rigoureuze ijver ieder mijnongeluk registreert en ontrafelt, teneinde met nog meer verrijnde voorschriften andermaal de veiligheid in de mijnen op te voeren.

Ontploffing

Natuurlijk, ook in Nederlandse mijnen zijn ongelukken gebeurd, al heeft de zwaarste ramp — 13 doden — nooit meer slachtoffers geëist dan het wegverkeer in een gemiddeld weekend. Alleen, een mijnongeluk sprak en spreekt meer tot de verbeelding. Omdat het een uitzondering was en is. Dat is een prestatie, die je de Nederlandse mijnindus-

trie nooit kunt afnemen. Er hoeft dan ook geen enkele angst te bestaan om historische redenen nog eens even terug te grijpen naar bittere uren en dagen, die echt nog niet door iedereen vergeten kunnen zijn.

● 1928. 13 juli. Staatsmijn Hendrik. In de breukpijler 436 tussen de 316 en de 537 m. verdieping raakt een brok steen uit het plafond los. Een houwer wordt getroffen. Zijn collega hoort hem nog schreeuwen. Hij zet zijn benzinelamp neer om hem te helpen. Op hetzelfde moment komt uit het gat in het dak een kleine hoeveelheid mijn-gas vrij dat zich met lucht en kolenstof vermengt, en door de brandende mijnlamp tot ontploffing wordt gebracht. 13 doden. Op vrijdag de dertiende.

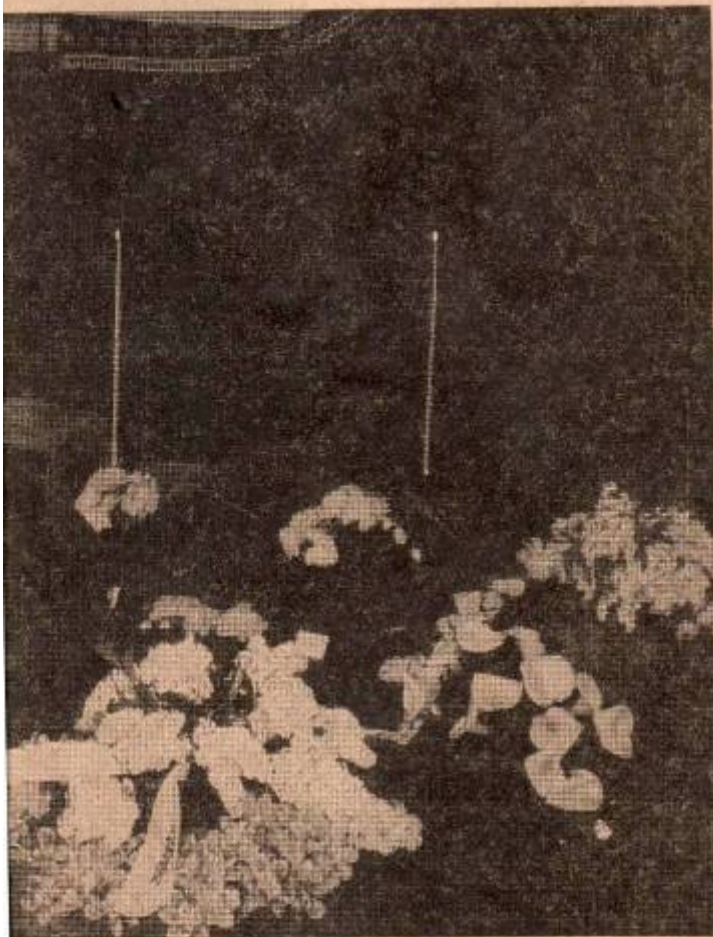
De eerste alarmmeldingen worden vanaf 14.20 uur in de middag, — de schichten worden juist gewisseld —, naar boven getelefoneerd. Op de reddingsbrigades na, wordt de hele Hendrik ontruimd. In de buurt van de onheilsplek wordt nog menige mijnwerker

★ Het gevaar dreigde voortdurend en overal en al behoorden de mijnen geen rampen bespaard. In de loop der jaren verongelukten

van gasvergiftiging gered. Na verloop van tijd, er zijn soms wel dagen mee gemoeid, worden de slachtoffers geborgen. Mijn en Staatstoezicht stellen een minutieus onderzoek in. Reeds de nacht voor het ongeluk was bij de betrokken pijler mijn-gas geconstateerd. Aan de hand van de toen nog volop in gebruik zijnde benzinelampen. Aan de kleur van de vlam werd de concentratie op 1 % gehouden. Maar een van de benzinelampen was zelfs uitgegaan, aldus hebben getuigen later gemeld. En dat ver-raadt dan een concentratie van

4½ %. Dat was allemaal wel doorgegeven, maar de meldingen waren ergens onderweg naar de bedrijfsleiding blijven steken. Toch leverde een onderzoek van het Staatstoezicht op het ogenblik van de ramp geen constante gevaarlijke mijn-gasconcentratie op. Er was sprake van een afschuwelijke toevalligheid: de mijn-lamp had juist in een geringe mijn-gasstroom gestaan. En de combinatie van mijn-gas, lucht en kolenstof leverde precies een dodelijk mengsel op dat door de benzinelamp werd ontstoken.

Nederlandse mijnen tot de veiligste van de wereld, ook hen bleven talen mijnwerkers.
(Foto: DSM)

Gestikt

● 1947. 24 maart. Staatsmijn Hendrik. Op de 636 m-verdieping ziet een bedieningsvakman van een transportband hoe vlammen uit de aandrijfmotor slaan. Een slippende rubberband heeft waarschijnlijk zoveel wrijving en daardoor hitte veroorzaakt, dat de machine vlam vatte. De hevig geschrokken bedieningsman

probeert nog een handblusser uit een naburige houder te trekken, maar in zijn zenuwen lukt het hem niet.

Hij rent naar een 300 m verderop werkende onderhoudsploeg. Die komt zeer snel te hulp. Nu komen de handblussers wel in werking, maar intussen heeft zich het vuur al in de houten wandbekleding van de gang gevreien. De ondersteuning begeeft het, 90 m gang storten in. In de avond wordt de plaats van de ramp met dammen luchtdicht afgesloten. Men verkeert in de veronderstelling dat iedereen

weg is. Later blijkt dat een onherstelbare vergissing te zijn. Ook hier weer zijn meldingen bij het doorgeven blijven steken, terwijl ook hier en daar zonder opdrachten werd gewerkt in uiterste ijver slachtoffers te redden. Een opzichter en twaalf houters verliezen, door verstikking, het leven. Het laatste lichaam wordt pas een dikke maand later gevonden.

Hoe veilig men zich ondanks dat ongeluk voelde, bewijzen de rapporten van het Staatstoezicht. De avond en de nacht na de ramp werd op alle andere afdelingen van de Hendrik, met goedkeuring van de strengste veiligheidscontroleurs, normaal doorgewerkt.

Ongelukken

En daarmee is het hoofdstuk Nederlandse mijnrampen misschien wel afgesloten. Misschien? Wie zal zeggen waar het ongeluk ophoudt en de ramp begint. Op 6 juli 1946 stort in de Staatsmijn Wilhelmina, op 331 m. diepte een voetpijler in. Er zijn 8 doden te betreuen. Deels door verstikking. Op 3 maart 1958 stort een galerij tussen de 399 en de 455 m-verdieping in de Staatsmijn Maurits in. Zeven man worden bedolven. Op 2 oktober 1946 stort op de 274 m-verdieping van de Laura 25 m gang in. Hierbij verliezen vijf man, allen politieke gevangenen, het leven.

● Nu nog spreekt de mijnindustrie van een ramp. Ieder slachtoffer is een ramp. Op veilige afstand kun je nu wel zeggen, dat vooral aan het begin van de mijnindustrie het sociale gevoel bij de mijnindustrieën ver te zoeken was. Maar zeer lijvige rapporten van het Staatstoezicht tonen overduidelijk aan, dat met de veiligheid nooit een loopje is genomen. Toch gebeuren er rampen en ongelukken. Zoals die altijd zullen blijven gebeuren. In alle industrieën.